

Alicja Marynowska*

*Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie.
Nieznane śląskie dzieło Schinkla?*

*The Seherr-Thoss palace in Szymanów (Simsdorf).
An unknown Silesian creation of Schinkel?*

Wprowadzenie

W 1938 r. konserwator zabytków prowincji śląskiej Günther Grundmann zanotował w swoich notatkach służbowych: *Pałac w Szymanowie – zdumiewająco dobra budowla klasycystyczna, [...] silny wpływ Schinkla*¹. Po upływie 80 lat można powtórzyć tę opinię: pałac w Szymanowie jest budowlą o wysokiej klasie artystycznej i – podobnie jak w czasach Grundmanna – nieznaną historią. Poza dworem myśliwskim w Antoninie i wielką rezydencją w Kamieńcu Żąbkowickim jest on niewątpliwie trzecim najwybitniejszym, zachowanym w Polsce dziełem architektury rezydencjonalnej stworzonym w kręgu Karla Friedricha Schinkla (1781–1841). W przeciwieństwie do obu tych realizacji nie czekał się on jednak żadnego opracowania historyczno-architektonicznego. Niniejszy artykuł² stanowi pierwszą próbę prezentacji tej śląskiej budowli, skoncentrowaną na problemach jej formy architektonicznej, funkcji i zagadnieniu autorstwa.

Introduction

In 1938, the Silesian province monument curator, Günther Grundmann, noted the following in his official diary: *Schloss Schollwitz. Erstaunlich guter klassizistischer Bau [...] starken Schinkeleinfluss*¹. After 80 years this opinion is still valid – the palace in Szymanów (German Simsdorf) is a structure of high artistic class and, as it was in Grundmann's times, unknown to history. Apart from the hunter's lodge in Antonin and a huge residence in Kamieniec Żąbkowicki (Kamenz), it is undoubtedly the third most prominent and still existing piece of architectural work created in the circle of Karl Friedrich Schinkel (1781–1841). As opposed to the other two, it has not been studied from a historical or architectural point of view. This article² is the first attempt at presenting this Silesian building, with focus on its architectural issues, function and the notion of authorship.

Sources and hitherto research

The number of sources related to the palace, particularly its construction and functioning, is currently very low in comparison to the pre-war archives. The original design was not and is still not known. The only known sources are photographic reproductions of an alternative design

* ORCID: 0000-0002-1039-0730. Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego/Faculty of Historical and Pedagogical Sciences, University of Wrocław.

¹ Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Konserwator Zabytków Prowincji Śląskiej. Sygnatura 810.

² Artykuł jest preredagowaną i uzupełnioną wersją pracy licencjackiej napisanej w roku 2018 w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego.

¹ Regional National Archive in Wrocław, Silesian Province Monument Curator, Reference no. 810.

² The article is a revised and amended version of a BA thesis written in 2018 at the Institute of Art History, University of Wrocław.

Źródła i stan badań

Liczba źródeł archiwalnych dotyczących pałacu, a szczególnie okoliczności jego powstania i funkcjonowania jest obecnie bardzo mała w porównaniu z zasobami przedwojennego archiwum pałacowego. Nie był i nie jest znany projekt tej budowli. Jedyne zachowane zespoły źródeł stanowią fotograficzne reprodukcje alternatywnego projektu budowli, pochodzące z archiwum Grundmanna, znajdujące się w Instytucie Sztuki PAN (IS PAN) w Warszawie³. Dokumentują one wygląd elewacji, dyspozycję wnętrza, ich dekorację i przeznaczenie. Projekt ten nie jest sygnowany ani datowany, a zatem nie daje bezpośredniej odpowiedzi na pytanie o jego twórcę. Nie wiadomo, dlaczego pałac w Szymanowie nie został szerzej omówiony w publikacji Grundmanna z 1941 r. [1, s. 253]. Jej autor zamieścił jedynie reprodukcję jednego z rysunków projektowych oraz podał, bez źródłowego uzasadnienia, nazwisko domniemanego projektanta, nieznanego z imienia budowniczego Schlossera. W okresie powojennym nie podjęto badań nad dość dobrze zachowanym pałacem, sporządzono jedynie dokładną dokumentację pomiarową i założono białą kartę zabytku.

Dzieje założenia pałacowego

Pałac Seherr-Thossów jest częścią większego założenia pałacowo-ogrodowo-folwarcznego stworzonego w pierwszych dekadach XIX w. Wzniesiony został na pograniczu dwóch wsi – Szymanowa (niem. Simsdorf) i Siodłkowice (niem. Schollwitz). W wyniku nowych podziałów własnościowych pałac znajduje się obecnie na terenie wsi Szymanów. Obie wioski stały się własnością Seherr-Thossów w roku 1789. Ich pierwszy właściciel – Karol von Seherr-Thoss – należał do mieszkającej na Śląsku od XVII w. przeciętnej szlachty osiadłej m.in. w pobliskim Dobromierzu (niem. Hohenfriedeberg) [2]. Po 1945 r. dawny majątek (pałac i zabudowania folwarczne) miał kilku państwowych użytkowników, a od roku 2006 jest własnością prywatną.

Fundatorem pałacu był najprawdopodobniej Ludwig von Seherr-Thoss (1798–1870). O jego życiu niewiele wiadomo [2]. Urodził się w Dobromierzu i zmarł w Szymanowie, co może świadczyć o tym, że pałac był jego główną siedzibą. W przeciwieństwie do innych członków rodu wykazywał prawdopodobnie spore ambicje polityczne, wykraczające poza bycie landratem w powiecie bolkowskim, ponieważ w roku 1840 został członkiem pruskiego Landtagu w Berlinie. W roku 1826 zawarł małżeństwo z Louise von Elsner i stworzył nową, szymańską linię Seherr-Thossów. To wydarzenie mogło być powodem wzniesienia pałacu. Poza datą ślubu na czas powstania budowli w latach 20. XIX w. wskazują również jej cechy architektoniczne i stylowe. Także z publikacji Knie wynika, iż siedziba Seherr-Thossa powstała przed 1830 r. [3, s. 696].

found in Grundmann's archives in IS PAN in Warsaw³. They document elevations, room layout, their interior decorations and purposes. The project is not signed or dated, and, therefore, does not provide direct answers to questions about its creator. It remains unknown why the palace in Szymanów has not been more elaborately discussed in Grundmann's publication from 1941 [1, p. 253]. Its author published a reproduction of only one design picture and provided – without a proper explanation – the name of the alleged designer, an unknown builder named Schlosser. In the post-war period, no study of the relatively undamaged palace was undertaken, except for a thorough measurement and the establishment of its monument status.

The history of the palace complex

The Seherr-Thoss palace is a part of a larger palace-garden-grange complex created in the first decades of the 19th century. It was erected on the borderline of two villages – Szymanów (Simsdorf) and Siodłkowice (Schollwitz). Due to a more recent re-zoning the palace is currently in the Szymanów village area. Both villages became the property of Seherr-Thoss family in 1789. Their first owner – Karl von Seherr-Thoss – belonged to ordinary nobility inhabiting Silesia since the 17th century [2]. After 1945 the property (the palace and grange structures) had several national occupants, and became private property again in 2006.

The palace was probably funded by Ludwig von Seherr-Thoss (1798–1870). His life is relatively unknown [2]. He was born in Dobromierz (Hohenfriedeberg) and died in Szymanów, which might suggest that the palace was his main quarter. As opposed to other family members, he probably demonstrated big political ambitions, higher than being a *landrat*⁴ in the Bolków district – he became a member in the Prussian *Landtag* in Berlin in 1840. In 1826 he married Louise von Elsner and formed a new line of the Seherr-Thoss family. This event could have been the reason for the erection of the palace. Apart from the wedding, the construction date in the 1820s is also indicated by the palace's stylistic and architectural features. Additionally, the Knie publication suggests the Seherr-Thoss quarter was built before 1830 [3, p. 696].

The grange-palace complex

The Seherr-Thoss grange-palace complex is located on the southern edge of the village, along the main road going through Szymanów. There are currently seven buildings dating from before 1945 in the complex, compared to the estimated ten or more pre-war domestic, agricultural and park-related buildings. Despite significant negligence, the functional and spatial layout of the buildings is still clear, with a division into agricultural, residential and gardening parts. In the agricultural part, a barn and a stable are located along the entrance alley leading from the main village

³ Instytut Sztuki PAN, Warszawa. Fotograficzne reprodukcje rysunków wykonane w roku 1938: sygnatury R34306, R34307, R34308, R34319, R34374 c.

³ Institute of Art of the Polish Academy of Sciences, Warsaw. Photographic reproductions of the drawings made in 1938: reference numbers R34306, R34307, R34308, R34319, R34374 c.

⁴ A public official administering a district in Prussia.

Założenie pałacowo-folwarczne

Zespół pałacowo-parkowo-folwarczny Seherr-Thossów położony jest na południowym skraju wsi, przy głównej drodze przebiegającej przez Szymanów. Na jego terenie znajduje się obecnie siedem budynków pochodzących sprzed 1945 r., spośród prawdopodobnie ponad dziesięciu obiektów gospodarczych, mieszkalnych i parkowych istniejących przed wojną. Mimo znacznych zaniedbań nadal czytelne są główne przestrzenne i funkcjonalne części posiadłości: gospodarcza, parkowo-ogrodowa i rezydencjonalna. W partii gospodarczej, bezpośrednio sąsiadującej z wiejskim traktem, przetrwały budynki obór i stajni wzniesione wzdłuż alei wjazdowej, prowadzącej z głównego traktu wsi do położonych w głębi posiadłości parku i pałacu. Strefa parkowo-pałacowa stanowiła odrębny, stosunkowo nieduży fragment założenia, połączony z traktami komunikacyjnymi kilkoma drogami. Kompozycja ogrodu opierała się na zasadach asymetrii i malowniczości. Jej podstawowymi elementami były kręte ścieżki, luźno rozrzucone klomby i swobodnie nasadzone drzewa (il. 1) [4]. Jedną z niewielu zachowanych pozostałości pierwotnego ogrodu są dwa rozłożyste około 200-letnie platany flankujące południowo-zachodnią elewację pałacu. Budowla, mimo swego osiowego powiązania z oddaloną główną bramą wjazdową, nie była wysokością czy bryłową dominantą założenia. Jej korpus otaczały kulisowo drzewa i krzewy, otwarte licznymi prześwitami na różne fragmenty elewacji. I tak fasada była widoczna w całości jedynie od strony południowo-wschodniej, czyli od strony odległej bramy wjazdowej i zabudowań folwarcznych. Boczne elewacje można było oglądać jedynie z dróg ogrodowych i traktu komunikacyjnego poprowadzonego od strony północno-wschodniej, z kierunku Strzegomia i Dobromierza do niewielkiego podjazdu przed portykiem fasady. Na podstawie mapy z 1877 r. [4] można wywnioskować, iż kompozycja parku nosiła ogólne cechy bliskie berlińskiej sztuce ogrodowej 1. połowy XIX w., kształtowanej pod wpływem Francji przez współpracującego często z Schinklem berlińskiego projektanta ogrodów Petera Josepha Lenné (1789–1866) [5, s. 49–59]. Do cech tych należą m.in. duże powierzchnie trawnikowe, dalekie widoki, malowniczy układ zadrzewienia czy płynnie poprowadzone ścieżki [6, s. 638].

Pałac

Położony w głębi posiadłości pałac Seherr-Thossów jest budowlą murowaną, wzniesioną z cegły i kamienia polnego, otynkowaną, z dachami pokrytymi blachą. Budowla posadowiona jest na prawdopodobnie częściowo sztucznie ukształtowanej ziemnej terasie (il. 2). Korpus pałacu jest założony na planie kwadratu o wymiarach 28,33 × 28,33 m. Bryła budowli ma formę bazylikową⁴,

⁴ W tym przypadku określenie bazylikowy odnosi się do kształtu bryły. Podobnie jak w architekturze sakralnej tworzą ją dwa składniki: szersza dolna partia oraz węższa wyższa ustawiona na jej dłuższej osi.

Il. 1. Plan założenia pałacowo-parkowego w Szymanowie (mapa Messtischblatt, 1877)

Fig. 1. Plan of palace-park complex in Szymanów (Messtischblatt, 1877)

road to the palace and the park. The park-palace area constituted a relatively small, separate part of the complex and was connected to the main roads by several alleys. The garden layout was based on the values of asymmetry and picturesqueness. Its main elements were winding paths, loosely placed flowerbeds and freely planted trees (Fig. 1) [4]. Two branches, 200 year old sycamores (*Platanus*) flanking the south-western wall of the palace are some of the original elements of the garden.

Despite its axial connection with the distant main gate, the building was not a high-rise or geometric dominant in the complex. Its core was surrounded by trees, bushes and numerous openings for the light to shine through on various elevation parts. Therefore, the elevation was fully visible only from the south-east, namely from the side of the main gate and grange structures. The side elevations were only visible from the garden alleys and a road leading from the north-east to a small drive-way in front of the façade portico. A map from 1877 [4] suggests that the composition of the park had features of Berlin gardening art from the 1st half of the 19th century, which was influenced by the French gardening art through Peter Joseph Lenné (1789–1866), a Berlin garden designer who often cooperated with Schinkel [5, pp. 49–59]. Such features include large lawn areas, long vistas, picturesque tree layout or smoothly designed paths [6, p. 638].

The palace

The Seherr-Thoss palace, located deep within the estate, is a plastered brick and field-stone structure with metal-sheet roof. The building is probably placed on a semi-artificial ground terrace (Fig. 2). The core of the palace was erected on a square layout of 28.33 × 28.33 m. The structure has the shape of a basilica formed by two cuboids, one upon the other⁵.

⁵ In this case, the term “basilica shape” refers to the shape of the building. Similarly to religious architecture, it is formed of two parts: the lower, broader part, and the taller, narrower part on its longer axis.

Il. 2. Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie.
Widok fasady od strony południowo-zachodniej (fot. J.K. Kos, 2019)

Fig. 2. The Seherr-Thoss palace in Szymanów.
View of the façade from the south-west side
(photo by J.K. Kos, 2019)

Il. 3. Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie.
Elewacja boczna pałacu (fot. J.K. Kos, 2019)

Fig. 3. The Seherr-Thoss palace in Szymanów.
The side elevation of the palace
(photo by J.K. Kos, 2019)

utworzoną z dwóch ustawionych na sobie prostopadłościów. Większy z nich, na planie kwadratu i o wysokości półtorej kondygnacji, tworzy jej dolną część, nakrytą lekko nachylonymi dachami. Drugi prostopadłościów, węższy, jednokondygnacyjny i zwieńczony niskim dwuspadowym dachem wznosi się ponad środkową częścią korpusu, a w jego tylnej elewacji tworzy płytki, prostokątny ryzalit. W centralnej partii dwuspadowego dachu znajduje się prawie niewidoczna z zewnątrz latarnia wieńcząca kopułę głównej sali. Układ i kompozycja fasady są odbiciem bazylikowej formy korpusu. Fasada składa się z szerokiej dziewięcioosiowej elewacji i węższej pięcioosiowej partii szczytowej zwieńczonej trójkątnym frontonem. Umieszczone w centralnej osi główne wejście poprzedza masywny, czterokolumnowy, rzymsko-dorycki portyk nakryty trójkątnym frontonem, z fryzem ozdobionym tryglicfami i metopami z płaskorzeźbionymi motywami wieńców lauowych. Fasada oraz elewacje boczne niższej partii korpusu mają horyzontalną kompozycję, opartą na gzymsach kordonowych oraz poziomych i prostokątnych oknach suterenu i mezzanina. Podobnie jak wysokie okna piano nobile są one wycięte w murze bez żadnych obramień. Wszystkie elewacje pokryte są graficznym boniowaniem. Frontowa elewacja wyższej części fasady powtarza horyzontalny układ niższej partii. Jej prostokątne, pionowe okna są flankowane pilastrami stylizowanymi na toskańskie. Fasadę wieńczy trójkątny naczółek z gładkim tympanonem, w którym umieszczona jest żeliwna kwadratowa płyta z przedstawieniem herbów Seherr-Thossów oraz rodziny von Oheimb.

Boczne elewacje niższej partii korpusu są siedmioosiowe, z prostokątnymi otworami okiennymi ujętymi w obu skrajnych osiach oknami trójdzielnymi (il. 3). W bocznych elewacjach wyższej partii korpusu zostały umieszczone niewielkie prostokątne okna flankowane toskańskimi lizenami. Tylna, ogrodowa elewacja (północno-wschodnia) jest dziewięcioosiowa na poziomie parteru i mezzanina oraz pięcioosiowa na wysokości pierwszego piętra. W jej centralnej części znajduje się prostokątny ryzalit (il. 4),

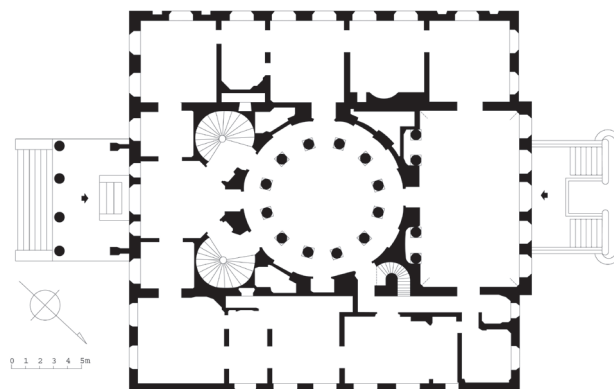
The larger one, 1.5-story high, with a square base, forms the lower part with slightly inclined roofs. The other cuboid is one story high, narrower, and crowned with a gable roof. It rises above the central part of the core and forms a shallow, rectangular avant-corps in the rear part of the elevation. A flattened dome, crowning the main room, almost unnoticeable from the outside, can be found in the central part of the gable roof. The layout of the façade reflects the basilica form of the main body of the building. The façade consists of a nine-axial elevation and a narrower five-axial top part crowned with a triangular pediment. The main entrance, located on the central axis of the structure, is preceded by a massive, four-column Roman-Doric portico, covered with a triangular pediment with a frieze decorated by triglyphs and metopes with bas-reliefs of laurel wreaths. The façade and the side elevations of the lower main body of the building have a horizontal composition based on string courses, horizontal and rectangular windows of the basement and mezzanine. Similarly to the tall windows of the piano nobile, they are cut out in the wall without any framework. All the elevations are covered with a graphical bossage. The frontal elevation of the higher part of the façade repeats the horizontal design of the lower part. Its rectangular, vertical windows are flanked by pilasters, stylized to look Tuscan. The façade is crowned with a triangular pediment with a flat tympanum, with an attached square cast-iron plate depicting the crests of the Seherr-Thoss and von Oheimb families.

Side elevations of the lower main body of the building are seven-axial, with rectangular window openings enclosed in both outermost axes by tripartite windows (Fig. 3). In the side elevations of the higher part of the core there are small, rectangular windows flanked by Tuscan pilaster strips. The rear, garden elevation (north-eastern) is nine-axial on the ground floor and mezzanine level and five-axial on the first floor. There is a rectangular avant-corps in its central part (Fig. 4), and, on the ground floor, there is an entrance to the ball room, preceded by destroyed stairs. The garden elevation is also decorated

Il. 4. Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie.
Elewacja tylna pałacu (fot. J.K. Kos, 2019)

Fig. 4. The Seherr-Thoss palace in Szymanów.
The rear elevation of the palace (photo by J.K. Kos, 2019)

Il. 5. Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie. Rzut na poziomie przyziemia
(rys. M. Rabięga na podstawie białej karty
z Archiwum Konserwatora Zabytków w Wałbrzychu)

Fig. 5. The Seherr-Thoss palace in Szymanów. Projection at ground level
(a drawing by M. Rabięga after records of
the Monuments Board of Wałbrzych/Poland)

a w przyziemiu wejście prowadzące do sali balowej, poprzedzone zniszczonymi schodami. Także elewacja ogrodowa jest zwieńczona trójkątnym frontonem. Zły stan elewacji pałacu i złuszczone w wielu miejscach tynki pozwoliły na dokonanie pewnego odkrycia. Pod warstwą białej farby i tynku znajduje się kolejna, starsza warstwa tynku w dość ciepłym kolorze piaskowca (ugier) imitującym kamienną okładzinę elewacji. Ślady tego, być może pierwotnego, koloru są widoczne zwłaszcza w partii portyku i na elewacji bocznej.

Bazylikowa forma bryły pałacu nie zapowiada złożonego i autonomicznego wobec jej kształtu układu wnętrza (il. 5). Jest on oparty na modelu budowli na rzucie kwadratu z dużą, centralną salą na planie koła, ujętą z czterech stron czworobocznymi wnętrzami w układzie jednotraktowym. Ta wywodząca się z tradycji palladiańskiej dyspozycja wnętrza występuje w Szymanowie na poziomie piwnicy i piano nobile, a w wersji zredukowanej także na najwyższym poziomie budynku. Projektant budowli w niezwykle przemyślny i niekiedy zaskakujący sposób połączył pomieszczenia reprezentacyjne z mieszkalnymi. Dodatkowo, w obie te strefy wpisał pozornie niewidoczną trzecią, w której znajdowały się pomieszczenia użytkowe, mieszkania służby i rozwiązania komunikacyjne. Najniższą kondygnację pałacu stanowi piwnica/suterena. W jej środkowej części ulokowano obszerne pomieszczenie na planie koła ze stropem wspartym na kolumnie toskańskiej, otoczonej 12 filarami (il. 6). Wokół niego rozmieszczono czworoboczne wnętrza piwniczne o zróżnicowanej wielkości oraz dolne biegi zabiegowych schodów prowadzących na wyższy poziom budynku. Kilka mniejszych wnętrz piwnicznych ma także sklepienia oparte na kolumnach toskańskich. Dyspozycja wnętrza piano nobile powtarza układ kondygnacji piwnicznej, ale w formie zredukowanej do trzech równoległych traktów pomieszczeń mieszkalnych i reprezentacyjnych, powiązanych amfiladą. Główną oś przestrzenną i kompozycyjną tej kondygnacji tworzy sekwencja trzech najważniejszych pomieszczeń pałacu. Pierwszym od wejścia do budynku jest stosunkowo niewielki prostokątny westybul ze ściętymi narożnikami. Stanowi on centrum komunikacyjne piano

with a triangular pediment. The bad condition of the palace's elevation and the peeling plaster allowed a certain discovery. Under a layer of white paint and plaster there is another, older layer of plaster, in a warm sandstone color (ocher) imitating the stone lining of the elevation. The traces of this, possibly original, color are visible especially in a part of the portico and on side elevation.

The basilica shape of the palace does not indicate a complex and autonomous inside layout (Fig. 5). It is based on a building model with a square outline and a large, round central room, encompassed from four sides with quadrangular interiors in a one-bay layout. This layout, originating from Palladian tradition, was used in Szymanów on the basement floor and piano nobile, and, to a lesser extent, on the highest floor. The building's designer connected representative and residential rooms in a very elaborate

Il. 6. Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie.
Najniższa kondygnacja (piwniczna) centralnej sali rotundowej
(fot. J.K. Kos, 2019)

Fig. 6. The Seherr-Thoss palace in Szymanów.
The lowest storey (basement) of the central rotunda room
(photo by J.K. Kos, 2019)

Il. 7. Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie. Centralna sala kolumnowa (fot. J.K. Kos, 2019)

Fig. 7. The Seherr-Thoss palace in Szymanów. Central column room (photo by J.K. Kos, 2019)

nobile. Znajduje się w nim pięć wyjść prowadzących do wnętrza mieszkalnych położonych w bocznych partiach pałacu, do rotundowej sali kolumnowej oraz do głównych schodów łączących piętra, ukrytych za narożnymi skosami westybulu. Przejście umieszczone na osi węższego boku westybulu prowadzi do najbardziej reprezentacyjnego wnętrza pałacowego, jakim jest dwukondygnacyjna sala o formie rotundy kolumnowej z galerią, zwieńczona spłaszczoną kopułą z oculusem (il. 7). Pierwotna funkcja tego pomieszczenia, określonego na alternatywnym projekcie jako „sala”, zajmującego około 20% całej powierzchni piano nobile, jest dzisiaj trudna do jednoznacznego wyjaśnienia. To wspaniałe wnętrze kolumnowe stanowi równocześnie także zwornik komunikacyjny połączony z bocznymi traktami mieszkalnymi, jak również – poprzez klatki schodowe umieszczone w jego narożnych strefach – ze wszystkimi kondygnacjami pałacu. Wystrój architektoniczny sali tworzą jońskie kolumny wspierające galerię oraz jońskie pilastry rozczłonkujące tambur kopuły. Ostatnim wnętrzem znajdującym się na osi piano nobile jest duża prostokątna sala wychodząca lekkim ryzalitem poza linię tylnej elewacji, nakryta sklepieniem nieckowym opartym na gzymsie kostkowym. Prawdopodobnie była to sala balowa lub główna jadalnia połączona z ogrodem zewnętrznymi schodami. Jej jedyne zachowaną dekoracją są dwie płytkie nisze na planie odcinka owalu ozdobione podwójnymi kolumnami korynckimi. W obu bocznych partiach piano nobile znajdują się, poprowadzone równolegle do sekwencji wnętrza reprezentacyjnych, trakty mieszczące pokoje, które najprawdopodobniej pełniły funkcje mieszkalne. W trakcie zachodnim zachowany jest układ pięciu pokoi/salonów na planach czworoboków, z wyjątkiem dawnej sypialni (?) zamkniętej od strony wewnętrznej ścianą na planie odcinka koła. Pięć czworobocznych pomieszczeń znajduje się także w trakcie wschodnim. Ostatnie z nich położone w północno-wschodnim narożu, niewielkie i jako jedyne nakryte sklepieniem, mogło być archiwum pałacowym – typową „izbą niepalną”. Cechą tego traktu jest zastosowanie w nim ukrytego korytarza, umożliwiającego

and surprising way. Additionally, another area, seemingly hidden, was placed within the two, namely the service and communication area. The lowest floor of the palace is the basement. Its central part has a round, spacious room with the ceiling supported by a Tuscan column and surrounded by twelve pillars (Fig. 6). Around the room there are quadrangular basement interiors of varying size, as well as lower parts of winder stairs leading to the higher floor. Several smaller cellars also have ceilings resting on Tuscan columns. The layout of the piano nobile repeats the layout of the basement, though in a form reduced to three parallel bays of residential and representative rooms, connected by an enfilade. The main spacial and compositional axis of this floor consists of a sequence of the three most important rooms in the palace. The first from the entrance's side is a relatively small, rectangular vestibule with truncated corners, serving as the communication hub of the piano nobile. It has five exits leading to residential rooms located in the sides of the palace, to the rotunda column room, and to the main staircase connecting the floors and hidden behind the truncated corners of the vestibule. The passage located on the axis of the narrow vestibule side leads to the most representative room, which is the column rotunda with a gallery circle, crowned with a flattened dome with an oculus (Fig. 7). The original function of the room, alternatively referred to as “the hall” and occupying around 20% of the whole piano nobile, is difficult to unambiguously determine today. This wonderful column interior is also a communication keystone connected to the residential side-bays, and, through staircases located in its corners, to all of the floors. The architectural decorations are comprised of Ionic columns supporting the circle and Ionic pilasters partitioning the dome drum. The last interior on the main piano nobile axis is a large, rectangular room extending outside the rear elevation with a slight avant-corps and covered with a hollow ceiling supported by a cobble cornice. It probably was a ball room or the main dining room connected with the garden by external stairs. Its only remaining decoration consists of two shallow alcoves on a partial oval layout decorated with double Corinthian columns. In both side-parts of the piano nobile there are bays parallel to the representative rooms, but with rooms which probably served a residential function. In the western bay there is a well-preserved layout of five quadrangular rooms with the exception of a former bedroom (?), separated from the inside with a semi-circular wall. Five quadrangular rooms are also to be found in the eastern bay. The last room, a rather small one, is situated in the north-eastern corner, and is the only one with a ceiling. It could have been the palace archive, a typical fireproof chamber. Another feature of this bay is a hidden corridor, which allowed the staff to discretely serve certain rooms (e.g., to operate fireplaces). A simple and clear layout of the basement and piano nobile becomes more complicated on the highest floor. In a masterful way, the designers managed to include both a mezzanine and a fully functioning story, limited, however, only to the upper part of the main body of the basilica. Introduced between the fully functioning story and the piano nobile was the mezzanine, which had small, low

służbie pałacowej dyskretną obsługę części pomieszczeń (np. pieców). Przejrzysty układ sutereny i piano nobile ulega skomplikowaniu na najwyższym poziomie pałacu. W mistrzowski sposób zdołano umieścić w nim zarówno mezzanino, jak i pełną kondygnację, ograniczoną jednak tylko do wyższej partii bazylikowego korpusu. Pomiędzy nią a piano nobile wprowadzono półpiętro, w którym znajdują się niewielkie i niskie (2,18 m) pokoje z nyzami sypialnymi przeznaczone dla służby (nauczyciela domowego i myśliwego). W bocznych partiach korpusu, znajdujących się pod oboma tarasami/dachami, ukryto duże pomieszczenia o charakterze strychowym, przeznaczone do celów gospodarczych (m.in. suszarnię). Najwyższa, druga pełna kondygnacja pałacu ograniczona jest jedynie do „bazylikowej”, środkowej partii bryły wyniesionej ponad niższą część korpusu. Większość jej powierzchni zajmuje część rotundy kolumnowej z galerią i tamburem. Z galerii prowadzą wejścia do dwóch apartamentów położonych na poddaszu. Tu również znajdowało się niewielkie wyjście wiodące na tarasowy dach.

Dyspozycja wnętrza pałacu i ich program funkcjonalny mają kilka ważnych cech. Zostaną one szerzej omówione w dalszej części artykułu, ale niektóre z nich warto wymienić już teraz. Jednym z najbardziej skomplikowanych i wyrafinowanych pod względem koncepcyjnym rozwiązań architektonicznych pałacu jest połączenie wnętrza reprezentacyjno-mieszkalnych piano nobile z systemem pomieszczeń przeznaczonych do celów gospodarczych położonych na pozostałych kondygnacjach. Komunikacja pomiędzy nimi została oparta na dyskretnie rozmieszczonych schodach zabiegowych, wprowadzonych w grubości ścian otaczających salę rotundową. Schody te łączą piwnicę, piano nobile, mezzanino i drugą kondygnację (il. 8). Te znajdujące się pomiędzy westybulem i rotundą można uznać za główne, m.in. z powodu ich większych rozmiarów, chociaż nie mają one charakteru reprezentacyjnego. Obie te klatki schodowe zostały tak zlokalizowane, iż są praktycznie niewidoczne z żadnego miejsca pałacu. Dodatkowo, mniejsze schody o charakterze pomocniczym, przeznaczone zapewne głównie dla służby, zostały umieszczone w tylnej części budynku, pomiędzy ścianą obwodową sali rotundowej i traktem bocznych pomieszczeń mieszkalnych. Według informacji zawartej w jednym z listów Grundmanna jeszcze w latach 30. XX w. zachowany był pierwotny, dość bogaty wystrój wnętrza, do którego należały m.in. tapety⁵. Obecny stan zachowania pałacu nie pozwala na jego rekonstrukcję. Do nielicznych istniejących elementów dekoracyjnych należą jedynie: jońskie kolumny sali rotundowej, jońskie pilastry tamburu oraz cztery korynckie kolumny w jadalni, a także toskańskie kolumny zachowane w pomieszczeniach piwnicznych. Reliktem pierwotnego wystroju jest również fragment tryglifowej konsoli o barokowo-klasykistycznym charakterze w drugim pomieszczeniu w trakcie wschodnim oraz podobne konsole w portalu elewacji ogrodowej. Ślady dekoracji malarskiej widoczne są na podniebiu

Il. 8. Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie.
Widok na międzykondygnacyjny system komunikacji wertykalnej
(fot. J.K. Kos, 2019)

Fig. 8. The Seherr-Thoss palace in Szymanów.
View of the inter-storey vertical communication system
(photo by J.K. Kos, 2019)

rooms (2.18 m) with sleeping niches for the staff (home teacher and hunter). In the side parts of the main body, located below both terraces/roofs, there is a hidden, attic-type room designated for utility purposes (a drying room, among others). The highest, second full floor is limited to a basilica-type central part of the palace's main body raised above the lower part. The majority of its area is taken by the column rotunda with a circle and a drum. This is also where a small entrance to the roof terrace was to be found.

The design of the palace's interior and its functionality have several significant features. The topic will be further explored in this article, but several of them deserve a mention already. One of the most complicated and sophisticated conceptual and architectural solutions in the entire palace is the connection between the representative/residential parts of the piano nobile and the utility facilities located on other floors. The connection between them is based on a system of discretely placed winder staircases within the walls of the rotunda room. The stairs connect the basement, piano nobile, mezzanine and the second floor (Fig. 8). The ones between the vestibule and the rotunda may be considered as the main staircase, partly due to their size, though they do not have a representative function. Both staircases were located in such a way that they are virtually invisible from any place in the palace. An additional, smaller staircase, probably designed to be used by the staff, was located in the rear part of the building, between the circumferential wall of the rotunda and the bay of side residential rooms. According to the information in one of Grundmann's letters, the original, rather rich style of decoration was still preserved in the 1930s. It included, for instance, wallpaper⁶.

⁵ Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Konserwator Zabytków Prowincji Śląskiej. Sygnatura 810/2.

⁶ Regional National Archive in Wrocław, Silesian Province Monument Curator, Reference no. 810/2.

Il. 9. Pałac Seherr-Thossów w Szymanowie.
Widok na świetlik z poziomu piwnicy (fot. J.K. Kos, 2019)

Fig. 9. The Seherr-Thoss palace in Szymanów.
View from the basement (photo by J.K. Kos, 2019)

kopuły w sali rotundowej. Pierwotnie jej czaszę zdobiło iluzjonistyczne malarstwo odtwarzające kasetony. Ślady barw zachowane są także na ścianach wewnątrz na parterze i w rotundzie. Jednak bez przeprowadzenia badań stratygraficznych tynków nie można definitywnie ustalić, czy widoczny na nich niebieski kolor jest pierwotnym kolorem. Do elementów dekoracyjnych należy zaliczyć także pojedyncze tralki o wrzecionowatym kształcie, zachowane w balustradzie galerii rotundy i balustradzie schodów, o kształcie zbliżonym do tralek w pałacu myśliwskim w Antoninie. Szczególnym rozwiązaniem technicznym są dostarczające światło do kondygnacji piwnicznej głębokie świetliki, które mogły być także elementem systemu ogrzewania wewnątrz. Są one wyjątkowo dyskretnie wkomponowane w boczne partie budowli, mimo iż biegną przez całą wysokość korpusu wzdłuż klatek schodowych (il. 9).

Projekt alternatywny

Nie jest znany realizacyjny projekt pałacu, ale w warszawskich zbiorach IS PAN zachowały się fotografie kilku rysunków, które należy uznać za fragment projektu alternatywnego. Przedstawiają one rzuty budowli na poziomie mezzanina i więźby dachowej, przekrój poprzeczny i podłużny, widok elewacji bocznych oraz detale architekto-

The present condition of the palace does not warrant its reconstruction. The remaining decorative elements are as follows: Ionian columns in the rotunda room; Ionian pilasters of the drum; four Corinthian columns in the dining room; Tuscan columns preserved in cellar rooms. Other relics of the original decoration include a fragment of a Baroque-Classical triglyph corbel in the second room in the eastern bay, and similar corbels in the portal of the garden elevation. Remnants of the paint decorations are visible at the top of the rotunda room dome. Originally, the dome was covered in trompe l'oeil coffers. Paint residue is also visible on the interior ground floor walls and in the rotunda. However, without stratigraphic tests of the plaster it is impossible to determine whether the visible blue color is original. Other decorative elements include individual spindly balusters preserved in the balustrade of the rotunda circle and the railing of the staircases. The balusters resemble the ones in the hunting palace in Antonin. Another interesting technical aspect are deep skylights providing light to the basement floor, which could also have been an element of the heating system. They are incorporated exceptionally discretely into the side parts of the structure, even though they run through the whole height of the core building along the staircases (Fig. 9).

Alternative design

The designs of the palace remain unknown, but in the Warsaw archives of IS PAN (The Institute of Art of the Polish Academy of Sciences) there are several photographs and drawings which can be regarded as depicting alternative designs. They show the layouts of the structure on the mezzanine level and truss level, cross-section and longitudinal section, side elevations and architectural details. Certain drawings include important room function descriptions, which, as it would appear, are in accordance with the functions of the existing building. The cross-section shows the intended arrangement of cellars and the representative/residential part of the building. The cellar was supposed to include, among others, a kitchen and a room with a Tuscan column, probably the staff dining room. The piano nobile level is presented with the following: a vestibule with a corner alcove and a sculpture; a column room (referred to as "Saal"); a small dining room in the rear part. The first floor was supposed to have guest-rooms, while the mezzanine – small quarters for a hunter, a teacher, and other staff, as well as a clock room. The highest part of the north-western bay was supposed to hold utility rooms and its south-eastern counterpart – a large drying room. Instead of the column portico, the façade had a balcony portico in the Ionian order, with two Sphinx statues intended to be placed in the front.

The differences between the existing structure and the alternative version mostly concern the interior and are irrelevant to the identical architectural and functional concept of the palace. The information contained in the descriptions of rooms indicate the functional concept existing already in the initial design stages. What follows is that the Seherr-Thoss palace was not intended as a *villa*

niczne. Ważną informacją zawartą na kilku rysunkach są opisy funkcji wnętrz, które, jak się wydaje, odpowiadają także funkcji pomieszczeń budowli zrealizowanej. Przekrój pałacu ukazuje zamierzone rozplanowanie piwnic oraz reprezentacyjnej i mieszkalnej części projektowanej budowli. W piwnicy znaleźć się miała m.in. kuchnia oraz pomieszczenie z kolumną tokańską, będące być może jadalnią służby. Na poziomie piano nobile ukazane są: sień ozdobiona w narożu niszą z rzeźbą, sala kolumnowa, określona jako „Saal”, a w tylnej części niewielki salon o funkcji jadalni. Na pierwszym piętrze znajdować się miały pokoje gościnne, w mezzaninie niewielkie mieszkania myśliwego, nauczyciela domowego i pozostałej służby, a także izba zegarowa. W najwyższej partii traktu północno-zachodniego przewidywano lokalizację pomieszczeń użytkowo-gospodarczych, a w jego południowo-wschodnim odpowiedniku – dużego pomieszczenia suszarni. Dla wyglądu fasady istotne znaczenie miałyby wprowadzenie w miejscu obecnego portyku kolumnowego portyku balkonowego w porządku jońskim, przed którym zamierzano umieścić figury dwóch sfinksów. Różnice pomiędzy wersją alternatywną a zrealizowanym budynkiem dotyczą przede wszystkim wnętrza i nie mają istotnego znaczenia dla w zasadzie identycznej w obu przypadkach koncepcji architektonicznej i funkcjonalnej pałacu. Informacje wynikające z opisu funkcji pomieszczeń pałacowych wskazują na istnienie opracowanego już w fazie kształtowania wstępnej koncepcji budowli programu użytkowego jego wnętrza. Program ten jednoznacznie potwierdza, iż pałac Seherr-Thossa nie miał być budynkiem w typie *villa suburbana*, ale całoroczną, odpowiadającą wymogom życia codziennego siedzibą w typie *villa rustica*.

Źródła architektury pałacu. Palladio, Durand, Schinkel

Jedną z najbardziej uderzających cech architektury pałacu jest kontrast pomiędzy stereometrycznym, pudełkowym kształtem bazylikowego korpusu a centralizującym układem wnętrza. Co ciekawe, wpisana w kwadrat sala kolumnowa zwieńczona kopułą w żaden sposób nie została wyeksponowana w bryle budowli. Na jakich wzorcach architektonicznych twórca projektu oparł koncepcję swego dzieła złożoną z tak kontrastowych składników? Można wskazać na jej trzy zasadnicze źródła. Są to Andrea Palladio i XVIII-wieczna neopalladiańska interpretacja jego twórczości, koncepcja bazylikowego układu bryły wywodząca się z wzorników Jeana-Nicolas-Louisa Duranda (1760–1834) oraz Schinkel i jego willowa architektura, a dokładniej jej pierwsza faza przypadająca na lata 20. XIX w. Te tak różne genetyczno-historyczne aspekty architektury szymanowskiego pałacu wymagają odrębnej analizy.

Durand i Schinkel

Koncepcja ukształtowania bryły pałacu ma swe źródła w nowych zasadach kompozycji architektonicznej wprowadzonych około roku 1800 do architektury europejskiej przez Duranda [7]. Na kartach wzorników tego francuskiego architekta pojawił się po raz pierwszy typ bryły

suburbana type, but rather a year-long, everyday residence of the *villa rustica* type.

Sources of the palace architecture. Palladio, Durand, Schinkel

One of the most distinctive features of the palace's architecture is the contrast between the stereometric, box-like shape of the basilica core and the centralizing interior layout. What is curious is that the domed column room is not visible in the building's geometric shape. What architectural inspirations were the basis for such contrasting elements? Three sources can be suggested. They are as follows: Andrea Palladio and the 18th century neo-Palladian interpretation of his creations; the concept of the basilica-type shape originating from the templates of Jean-Nicolas-Louis Durand (1760–1834); and Schinkel and his villa-type architecture, its first stage in the 1820s, to be precise. Those different genetic and historical aspects of the Szymanów palace's architecture require a further analysis.

Durand and Schinkel

The concept of the palace's shape has its origins in the new rules of architectural composition introduced into European architecture by Durand around 1800 [7]. The pattern books of this French architect showed, for the first time, a type of basilica-shaped geometric body consisting of a broad core and a narrower “nave” protruding over it. This type does not have a dedicated term in the Polish literature of the subject. In German literature it is referred to as “basilica-type”. This sort of buildings did not exist in Poland, unlike in Prussia at the beginning of the 19th century. In the middle of the 1820s, which is when the Seherr-Thoss residence was designed and erected, this type of the architectural shape was already established in Prussia. In 1823, the summer residence of the merchant and banker Samuel Behrend was erected in Berlin's Charlottenburg in accordance with the design by Schinkel [8, pp. 46–49]. This so-called “landhaus” (a villa) was a one-floor building on a rectangular outline with a raised central part (“nave”) (Fig. 10). The entrance to the villa was located on the longer side and led through the main hall and staircase to a small garden-room. As a *villa suburbana*, the structure lacked rooms required for year-long use.

Another example of similar structure shape, also connected with Schinkel, was Gesellschaftshaus in Magdeburg from 1825 [9, pp. 82–96]. The initial design showed a building with the core consisting of two inter-connected rectangular cuboids. There was a small, two-story rectangular room with a circle balcony in the higher, central cuboid, while the lower one – side wings – had social rooms for billiards and a staircase. According to the founder's intention, the lower floor was supposed to be a fully functional basement with, among others, a kitchen, a utility room and living quarters. It was probably due to the high cost, impossible for the sponsors, that the final version was simplified and another architect's design was used. The basilica-type villa came back to Schinkel

o formie bazylikowej złożonej z szerokiego korpusu i wysuniętej ponad nim wąskiej „nawy”. W literaturze polskiej typ ten nie ma swojej odrębnej nazwy. W piśmiennictwie niemieckim określany jest jako typ bazylikowy. W Polsce budowle o takiej formie nie występowały, inaczej niż w architekturze Prus początku XIX w. W połowie lat 20. XIX stulecia, a więc w czasie, gdy projektowano i realizowano siedzibę Seherr-Thossów, typ siedziby pałacowej o bazylikowej bryle miał w Prusach już pewną tradycję. W roku 1823 wzniesiono w podberlińskim Charlottenburgu według projektu Schinkla letnią siedzibę kupca i bankiera Samuela Behrenda [8, s. 46–49]. Ten tzw. *landhaus* (willa) był parterowym budynkiem na planie prostokąta z podniesioną partią środkową („nawą”) (il. 10). Wejście do willi znajdowało się w dłuższym boku i prowadziło przez główną salę oraz klatkę schodową do małej sali ogrodowej. Jako *villa suburbana* budowla ta nie miała pomieszczeń niezbędnych do całorocznego funkcjonowania.

Innym przykładem realizacji o podobnej formie korpusu, także związanej z Schinklem, był budynek *Gesellschaftshaus* w Magdeburgu z 1825 r. [9, s. 82–96]. Pierwszy projekt przewidywał stworzenie budowli z korpusem złożonym z dwóch przenikających się prostokątów. W wyższym – środkowym – znajdować się miała dwukondygnacyjna, prostokątna sala z galerią, natomiast w niższych – bocznych skrzydłach – pokoje towarzyskie służące do gry w bilard oraz klatka schodowa. Zgodnie z intencjami fundatora najniższa kondygnacja miała być w pełni funkcjonalną suteroną, w której przewidywano m.in. kuchnię, mieszkanie oraz pomieszczenia gospodarcze. Prawdopodobnie ze względu na wysoki koszt realizacji, niemożliwy do udźwignięcia dla fundatorów, ostatecznie powstała uproszczona wersja budynku, oparta na projekcie innego architekta. W twórczości Schinkla typ bazylikowej willi powrócił jeszcze dwukrotnie, ale ostatecznie został zaniechany już w końcu lat 20. XIX w.

Jest oczywiste, aczkolwiek badacze twórczości Schinkla tego aspektu jego działalności nie podjęli w stopniu wystarczającym, iż wspomniane tu realizacje były oparte na zasadach kompozycyjnych sformułowanych przez Duranda. Na początku XIX w. główna publikacja tego architekta *Précis des leçons d'architecture données à l'École royale polytechnique* (1805) szybko rozprzestrzeniła się w Europie, stając się wpływowym wzornikiem pokolenia budowniczych urodzonego w latach 80. XVIII stulecia. Dzięki niej wielu z nich znalazło wyjście z kryzysu architektury barokowego klasycyzmu. Durand poszukiwał nowych form i zasad kompozycyjnych odpowiadających zmienionej sytuacji społecznej. Jego matematyczny, bazujący na zasadzie modułu sposób myślenia o budowie bryły i dyspozycji wnętrza znalazł szeroki oddźwięk przede wszystkim w Europie Środkowo-Wschodniej. Dla Duranda architektura była rodzajem stosowanej matematyki, wolnej od emocji artystycznych. Traktował ją przede wszystkim nie jako sztukę, lecz jako naukę. Określił zatem naukowe zasady, którymi powinna się rządzić. Według niego do tej pory kładziono nacisk na to, aby budowla przede wszystkim „się podobała”, przez co na drugi plan przesunięto problem racjonalizacji kosztów jej realizacji. Kryterium piękna nie było według Duranda właściwym

twice more, but was eventually abandoned at the end of the 1820s.

It is obvious, though not explored enough in hitherto studies of Schinkel's work, that the mentioned designs were based on composition principles formulated by Durand. At the beginning of the 19th century, his essential work *Précis des leçons d'architecture données à l'École royale polytechnique* (1805) quickly spread around Europe, becoming an influential inspiration for the generation born in the 1780s. It provided means of coming out of the crisis of Baroque Classicist architecture. Durand searched for new forms and new composition rules which would reflect the changing social situation. His mathematical, modular way of thinking about geometrical shapes and interior functionality resonated above all in Central and Eastern Europe. For Durand, architecture was a sort of applied mathematics, free of artistic emotions. He treated it mostly as science, not art. Therefore, he formulated rules which should be applied. According to him, earlier efforts were aimed at pleasing the aesthetic sense, which caused cost rationalization to be treated as secondary. As it was stated by Rottermund, the aesthetic criterion was not proper for Durand: *The proper goal of architecture [...] was public and private utility, happiness, and the maintenance of individuals and societies* [10, pp. 98–105]⁷. Drawings from Durand's books show almost modernistic buildings erected on simple principles and geometric blueprints, nearly always based on rectangles and following the rules of symmetry and axial symmetry. Their geometric shapes consist of overlapping cuboids with clear structure and easily recognizable interior layout. Utility and thrift were the guiding principles for Durand.

Combinations of rectangular cuboids with complex or simple element composition was designed for buildings of various functions, such as palaces, houses or public utility buildings. The French architect managed to create a universal formal concept open for the future. As it was mentioned, Schinkel was under the influence of Durand during his whole career. It is visible in the Durand-like symmetric, geometric and monotonous layout of Schinkel's interiors in many of his designs, including the villas form 1820s. This type of Schinkel's villa architecture was not as appreciated by researchers as his picturesque, Italian-style villas designed several years later, after 1829. One of the few scholars, who turned his attention to *landhaus* designs, e.g. Behrend's, was Erik Forssmann [11, pp. 171–190]. It may be a risky assumption, but he may have not associated Schinkel with Durand as he formulated a relation between the “cubistic” aspects of Schinkel's villas and the stylistic heritage of Friedrich Gilly. Meanwhile, it seems that both Behrend's *landhaus* and the palace in Szymanów are aligned with the architecture inspired by Durand. They appear to have been designed in such a way that the interpreting architect would have a chance to freely modify them. Schinkel did so and, later on, his students.

⁷ Translated by the author.

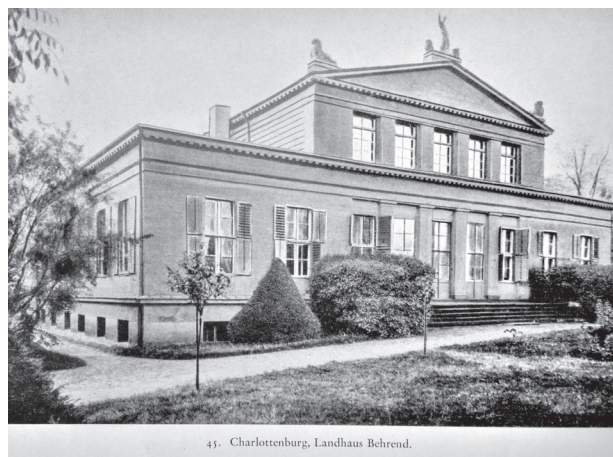

celem architektury. *Właściwym celem architektury, [...] była użyteczność publiczna i prywatna, szczęście oraz trwanie jednostek i społeczeństw* [10, s. 98–105]. Rysunki z traktatów Duranda ukazują niemalże „modernistyczne” budowle, wzniesione na elementarnie prostych zasadach kompozycyjnych i zgeometryzowanych planach, prawie zawsze opartych na figurze czworoboku, zachowujących wymogi ścisłej symetrii oraz osiowości. Ich bryły składają się najczęściej z nałożonych na siebie prostopadłości o czytelnej strukturze i możliwym do odczytania układzie wnętrza. Nadrzędną zasadą kierującą projektami tych budynków była dla Duranda zawsze użyteczność i oszczędność.

Kombinacje prostopadłości o złożonym albo prostym układzie członów przeznaczone były dla budynków o bardzo różnej funkcji: pałaców, domów mieszkalnych, budynków użyteczności publicznej. Francuskiemu architektowi udało się stworzyć uniwersalną kompozycyjno-formalną koncepcję otwartą ku przyszłości. Jak wspomniano, Schinkel był przez cały okres swojej twórczości pod wpływem myśli i wzorów Duranda. Świadczą o tym zarówno durandowskie symetryczne, zgeometryzowane i monotonne układy wnętrza Schinklowskich, występujące w jego wielu projektach, w tym także w willach realizowanych w latach 20. XIX w. Ten rodzaj architektury willowej Schinkla nie wzbudzał jednak wśród znawców twórczości tego artysty tak dużego zainteresowania jak jego malownicze, italianizujące wille tworzone kilka lat później, po roku 1829. Jednym z niewielu badaczy, którzy zwrócili uwagę na siedziby typu landhaus, np. Behrenda, był Erik Forssman [11, s. 171–190]. Można jednak zaryzykować opinię, iż nie sformułował on pogłębionej interpretacji problemu relacji pomiędzy Durandem i Schinklem, wiążąc kubecznosc willi Schinklowskich z lat 20. ze spuścizną stylistyczną Friedricha Gilly’ego. Tymczasem wydaje się, iż zarówno landhaus Behrenda, jak i pałac w Szymanowie wpisują się w wyraźną linię rozwoju architektury inspirowanej Durandem. Były to wzorce projektowe jakby przygotowane do tego, aby czytający je architekt miał szansę dowolnie je modyfikować. Tak też uczynił Schinkel, tworząc wyżej wspomniane budowle, i tak postępowali także jego uczniowie.

Palladianizm

Jak już wspomniano, uderzającą cechą architektonicznej koncepcji pałacu Seherr-Thossa jest kontrast pomiędzy bazylikową bryłą korpusu a dyspozycją wnętrza, przede wszystkim na poziomie piano nobile. Niewątpliwie dyspozycja reprezentacyjnej kondygnacji wywodzi się z tradycji Palladia i późniejszego neopalladianizmu, przede wszystkim w jego angielskiej wersji. Rozwiązanie piano nobile z centralną salą kolumnową, stanowiącą zwornik przestrzennej kompozycji całego piętra, ma swe źródła w palladiańskiej willi o układzie centralnym. Jej najbardziej znanym pierwowzorem jest Villa Rotonda w Vicenzy. Ten wyjątkowy model architektoniczny został poddany różnego rodzaju reinterpretacjom, przede wszystkim w kręgu angielskich neopalladianistów. W 1. połowie XVIII w. przejmowano w całości wzór Palladia, tak jak

Il. 10. K.F. Schinkel, Villa Behrend, Charlottenburg, 1823
(fot. ze zbiorów prywatnych)

Fig. 10. K.F. Schinkel, Villa Behrend, Charlottenburg, 1823
(photography from private collection)

Palladian architecture

As it was mentioned before, the contrast between the basilica form of the core and the interior layout – primarily on the piano nobile story – is a striking architectural feature of the Seherr-Thoss palace. The layout of the representative floor is undoubtedly of Palladian (and neo-Palladian) origin, particularly its English version. The piano nobile with a central column room serving as a keystone for the entire floor composition has its origin in the Palladian villa with central disposition. Its most famous prototype is Villa Rotonda in Vicenza. This unique architectural model later underwent various reinterpretations, primarily among English followers of neo-Palladianism. In the 1st half of the 18th century the Palladian pattern was adopted fully, as in the Chiswick villa of Lord Burlington or the Mereworth Castle of Colin Campbell. A comparison of the Szymanów palace with other interiors representing the Villa Rotonda type may determine the specifics of the Silesian structure. In the case of the Italian model, the central interior disposition was connected with all four exterior elevations being designed in accordance with the same formal model. One of the reasons for this unique composition was the location of the villa. The distant Alps and the valley at their base inspired Palladio to create an architectural viewing point open all sides. Therefore, the villa became a symbolic and ideal addition to the landscape. On the other hand, in Chiswick the stress was put on the ideals carried out in the residence corresponding to the worldview of the newly established “enlightened” British gentry [12, pp. 31–44]. In that case, an ideal layout inspired by Palladio meant a certain ennoblement, exaltation, and representation. However, the interior of the Chiswick villa has never been considered comfortable or functional, it has probably also never been inhabited.

As compared to the two projects, the palace in Szymanów managed to balance the interior concept inspired by Palladio and the extended residential and utility

np. we wnętrzu willi Chiswick Lorda Burlingtona czy w Mereworth Castle Colina Campbella. Porównanie pałacu w Szymanowie z innymi wnętrzami willowymi reprezentującymi typ „Villi Rotonda” może określić specyfikę śląskiej budowli. W przypadku włoskiego wzorca centralna dyspozycja wnętrza wiązała się z ukształtowaniem wszystkich czterech elewacji według tego samego modelu formalnego. Jedną z przyczyn tej wyjątkowej kompozycji była specyficzna lokalizacja willi. Odległe Alpy i dolina rozciągająca się u jej stóp zainspirowały Palladia do stworzenia czegoś w rodzaju architektonicznego punktu widokowego otwartego na wszystkie strony. Dzięki temu willa stała się symbolicznym, idealnym dopełnieniem krajobrazu. Z kolei w Chiswick nacisk został położony na ideową wymowę dzieła jako rezydencji odpowiadającej światopoglądowi nowej rodzącej się, „oświeconej” szlachty brytyjskiej [12, s. 31–44]. W tym przypadku plan idealny, zaczerpnięty z Palladia, wiązał się z pewnego rodzaju nobilitacją i wywyższeniem, a także reprezentacją. Wnętrze willi Chiswick nigdy jednak nie należało ani do wygodnych, ani funkcjonalnych i zapewne nawet nigdy nie było zamieszkałe.

W porównaniu z tymi obiema realizacjami w Szymanowie udało się pogodzić koncepcję wnętrza inspirowanego Palladiem z rozbudowanymi funkcjami mieszkalnymi i użytkowymi stałej siedziby ziemiańskiej. Mimo „idealnej” centralnej kompozycji piano nobile wnętrza pałacu wydają się funkcjonalne, a pomieszczenia są doskonale ze sobą skomunikowane. Projektant osiągnął ten efekt za pomocą wielopoziomowego układu wnętrza, funkcjonalnego systemu klatek schodowych oraz ukrytych przejść i korytarzy, wywodzących się z francuskiej architektury pałacowej XVIII w.

Funkcje pałacu

Podobieństwo willi Schinkla projektowanych w latach 20. XIX w. do pałacu w Szymanowie ogranicza się do zbliżonej koncepcji formy korpusów. Czy poza tym dość oczywistym podobieństwem można wskazać na inne jeszcze cechy wspólne, przede wszystkim te dotyczące dyspozycji i przeznaczenia wnętrza? Wille Schinkla, z wyjątkiem niezrealizowanego projektu magdeburgskiego, były podmiejskimi siedzibami zamożnego mieszczaństwa berlińskiego o charakterze czasowo jedynie zamieszkiwanych willi typu *suburbana*. Były to zatem budowle pozbawione pełnych programów użytkowych charakterystycznych dla stale zamieszkiwanych rezydencji. W przeciwieństwie do nich wygląd pałacu Seherr-Thossa sugeruje wprawdzie typ *villi suburbana*, jednak rozbudowany program użytkowy wnętrza świadczy o pełnieniu funkcji siedziby całorocznej w typie *villa rustica*.

Wnętrze śląskiej budowli pełniły funkcje reprezentacyjne, mieszkalne i gospodarcze. Wśród willowych projektów Schinkla podobnie rozbudowany program miała niezrealizowana w pierwotnej formie resursa (*Gesellschaftshaus*) w Magdeburgu. Zarówno w tym projekcie, jak i w pałacu szymanowskim w kondygnacji piwnicznej przewidziano umieszczenie najważniejszych pomieszczeń gospodarczych: kuchni, spichlerza, być może także

functions of an all-year gentry mansion. Despite the “ideal” central composition, the piano nobile of the palace seems to be functional and the rooms are perfectly joined. The designer achieved the effect through a multi-story room layout, a functional system of staircases and hidden passages and corridors, all originating from the French palace architecture of the 18th century.

The palace's functions

The similarity of Schinkel's villas designed in the 1820s to the Szymanów palace is limited to an analogous form of the building core. Are any other similarities, especially in the disposition and function of the rooms, to be found apart from this rather common feature? Schinkel's villas, except for the unaccomplished Magdeburg project, were temporal suburban residences of affluent Berlin bourgeoisie, in other words the *villa suburbana* types. They were, therefore, bereft of full functionality programs characteristic of permanently inhabited residences. As opposed to them, the design of the Seherr-Thoss palace indicates the *villa suburbana* type, though the functionality of the interior suggests a year-long residential role of the *villa rustica*.

The interior of the Silesian building serves representative, residential and utility functions. Among the villa projects of Schinkel's, a similar characteristic was shared by the *Gesellschaftshaus* in Magdeburg, which was not carried out in its original form. Both projects included the most important utility rooms in the basement, i.e. the kitchen, the granary, perhaps a dining room for the staff. The disposition of representative rooms, occupying a significant part of the piano nobile, is also similar in both buildings. In Magdeburg, a great ball room was supposed to be in the central part. In Szymanów, a large part of piano nobile was planned for a rotunda and dining/ball room.

Do these similarities only indicate the type of projects as permanent residences type? Could they also suggest individual authorship dependencies? It may be stated that the interior of the Seherr-Thoss palace represent a higher artistic form than the Magdeburg project. Seherr-Thoss created a unique residence joining vastly different architectural concepts. One emerged from the Durand-Schinkel tradition, the other from Palladian interiors. The effect of this synthesis was a building whose features were in contrast to the basic rules of architecture applied by its designer.

Problem of the project's creator

As it was described before, the architectural concept of the Seherr-Thoss residence is a mix of various partly contrasting artistic inspirations making unambiguous attribution impossible. Despite Schinkel's style visible in the palace's core, its Palladian interior disposition suggests otherwise. The similarities to Schinkel's works end on the exterior of the building. They are, nevertheless, significant and intentional enough to regard the Szymanów palace within the narrow sphere of this architect's influence. Not

jadalni dla służby. Również dyspozycja wnętrz reprezentacyjnych, zajmujących znaczną część piano nobile, jest zbliżona w obu tych budowlach. W Magdeburgu w centralnej partii budynku miała być zlokalizowana wielka sala balowa. W Szymanowie dużą część powierzchni piano nobile przeznaczono na rotundę i salę jadalni/balową.

Czy te podobieństwa wynikają jedynie z realizacji typowych funkcji siedzib przeznaczonych do stałego użytkowania? Czy mogą one świadczyć także o istnieniu zależności autorskich? Można zaryzykować opinię, że wnętrza pałacu Seherr-Thossów reprezentują wyższy poziom artystyczny od projektu magdeburskiego. Seherr-Thoss stworzył siedzibę wyjątkową, łączącą skrajnie różne koncepcje architektoniczne. Jedną wywodzącą się z tradycji durandowsko-schinklowskich, a drugą z tradycji wnętrz palladiańskich. Efektem tej syntezy było powstanie budowli wręcz zaprzeczającej wielu podstawowym zasadom praktyki architektonicznej tego berlińskiego twórcy.

Problem twórcy projektu

Jak starano się wykazać, architektoniczna koncepcja siedziby Seherr-Thossów stanowi splot różnych, częściowo sprzecznych rozwiązań i inspiracji artystycznych, uniemożliwiających jednoznaczną atrybucję projektu. Mimo zdecydowanie schinklowskiej formy korpusu pałacu jego nieschinklowska, palladiańska dyspozycja wnętrz podważa hipotezę o ewentualnym autorstwie Schinkla. Podobieństwa do dzieł projektowanych przez tego architekta kończą się w przypadku śląskiej budowli na jej zewnętrznej formie. Są one jednak na tyle istotne i – jak się wydaje – nieprzypadkowe, iż pałac szymanowski należy umieścić w wąskim kręgu oddziaływania sztuki tego architekta. Nie tylko jego wczesne wille, ale także takie wybitne berlińskie realizacje jak Muzeum Królewskie (1823) czy przede wszystkim Teatr Królewski (1821) charakteryzują się podobną do siedziby Seherr-Thossów kompozycją korpusów. Natomiast Schinkel nie projektował układów wnętrz o tak wyraźnie palladiańskim układzie, jak w Szymanowie. Wnętrza jego willi miały proste zgeometryzowane plany złożone z sekwencji prostokątnych pomieszczeń. Dla Schinkla osiowy układ wnętrz z centralną salą kolumnową mógł wydawać się rozwiązaniem przestarzałym, należącym do przebrzmiałego już XVIII-wiecznego neopalladianizmu. Jedynym wyjątkiem była w jego twórczości rotundowa sala kolumnowa w berlińskim muzeum inspirowana wzornikiem Duranda. Jej funkcją było jednak nawiązanie do przeszłości i mających znajdować się w tym muzeum artefaktów, zatem był to świadomy zabieg archaizujący. Według opinii Rudolfa Zeitlera Schinkel projektował w taki sposób, aby patrząc na bryłę budowli, można było zobaczyć kryjącą się w niej przestrzeń [13, s. 171–190]. Był to wynik całościowego postrzegania dzieła architektury jako organicznej całości, w której kształt bryły i zawarta w niej przestrzeń pozostają w nierozdzielalnym związku i bezpośrednio wpływają na siebie. Projektant pałacu w Szymanowie postąpił inaczej. Bryła tej budowli nie ma nic wspólnego z tym, co kryje się w jej środku. Efekt zaskoczenia, który działa na widza po wejściu do wnętrza, jest na tyle mocny, iż może

only his early villas, but also his more remarkable projects in Berlin, e.g., Königliches Museum (1823) (currently Old Museum), or Schauspielhaus Berlin (1821) (a.k.a. The Konzerthaus Berlin), are characterized by core features similar to the Szymanów palace. However, Schinkel did not design interiors in the Palladian style. The interiors of his villas had simple geometric layouts consisting of sequences of rectangular rooms. For Schinkel, an axis layout of the interior with a central column room could have seemed outdated and belonging to the over-used 18th century Palladian style. The only exception was a rotunda shaped column room in the Berlin museum, which was inspired by Durand's template. Its function was a reference to the past and to the artifacts planned to be displayed in the museum, and, therefore, it was a conscious archaizing effort. According to Rudolf Zeitler, Schinkel designed in such a way that by looking at the building's geometric shape one could see the space inside [13, pp. 171–190]. It was the result of a holistic approach to a work of architecture regarding it as an organic unit whose exterior and interior are in an unbreakable bond and directly influence each-other. The designer of Szymanów palace had a different idea. The shape of the building has nothing to do with the interior. The surprise effect on the visitor is strong enough to be considered intentional. Such measures have a lot in common with the 16th century mannerism art, which Schinkel certainly would not have used in his rationally composed architecture. The Szymanów palace architect must have known Schinkels works and used them as inspiration for the shape of the building. At the same time, the interior layout is far from Schinkel's designs.

Consequently, the palace in Szymanów is a synthesis of Schinkel and anti-Schinkel type of art. Its designer could have been one of the close associates or students of the architect from Berlin. Such suggestion appeared in the correspondence between Grundmann and the last prewar owner of the palace⁸. According to the Seherr-Thoss family tradition the residence was designed by a Schinkel's student unknown by name. The design was supposed to be his thesis. If one follows this lead, it needs to be determined whether young architects studying under Schinkel could have been the designers of the palace. There are few. Perhaps the only student who could have designed a palace combining Berlin and Palladio was Friedrich Ludwig Persius (1803–1845) [14, pp. 647–653]. A generation younger than his master, he passed his architect exam in 1826 and this date corresponds to the Szymanów construction date. His unknown exam design was referred to as a “grange with a palace residence” [14, pp. 647–653]. Persius was considered by his contemporaries to be the best follower of Schinkel. He specialized in designing and erecting villa buildings. It was characteristic of him to design picturesque, geometric shapes, which exclusively had the style of Tuscan rural homes. Still, the hypothesis of Persius' authorship can only be verified through a search in the Berlin archives.

⁸ Regional National Archive in Wrocław, Silesian Province Monument Curator, Reference no. 810/2.

wydawać się zamierzoną intencją. Taki zabieg ma w sobie wiele z XVI-wiecznych manierystycznych efektów artystycznych, których Schinkel na pewno nie zastosowałby w swojej racjonalnie komponowanej architekturze. Twórca projektu pałacu w Szymanowie niewątpliwie musiał znać twórczość Schinkla i z niej zaczerpnął koncepcje bryły pałacu. Jednocześnie w rozplanowaniu jego wnętrza posłużył się wzorami dalekimi od rozwiązań wnętrz Schinklowskich.

Pałac szymanowski stanowi w konsekwencji syntezę sztuki Schinkla i zarazem antyschinkla. Jego projektantem mógł być któryś z bliskich współpracowników lub uczniów berlińskiego twórcy. Taka sugestia pojawiła się już w korespondencji Grundmanna z ostatnim przedwojennym właścicielem pałacu⁶. Według rodzinnej tradycji Seherr-Thossów ich siedzibę zaprojektował nieznan z nazwiska uczeń Schinkla. Projekt miał być jego pracą dyplomową. Idąc tym tropem, należy postawić pytanie o to, którzy młodzi architekci należący do uczniów Schinkla mogli być twórcami projektu pałacu. Jest ich niewiele. Być może jedynym uczniem mistrza, który mógłby zaprojektować willę łączącą Berlin z Palladiem, był Friedrich Ludwig Persius (1803–1845) [14, s. 647–653]. O pokolenie młodszy od swego nauczyciela w 1826 r. odbył egzamin na architekta i jest to data, która może odpowiadać realizacji pałacu w Szymanowie. Jego nieznan projekt egzaminacyjny określany jest jako „folwark z siedzibą pałacową” [14, s. 647–653]. Persius uważany był już przez współczesnych sobie za najlepszego kontynuatora stylu Schinkla. Specjalizował się w projektowaniu i wznoszeniu właśnie budowli willowych. Charakterystyczne dla niego było tworzenie malowniczych, zgeometryzowanych brył, od końca lat 20. XIX w. utrzymanych wyłącznie w stylistyce toskańskich domów wiejskich. Jednak hipotezę o autorstwie Persiusa mogą zweryfikować jedynie poszukiwania archiwalne w Berlinie.

W rozważaniach o osobie twórcy projektu należy wziąć pod uwagę także wspomnianego przez Grundmanna jedynie z nazwiska Schlossera [1, s. 253]. Jest to prawdopodobnie osoba tożsama z mistrzem budowlanym Johannem Friedrichem Schlosserem urodzonym w Toszowicach pod Walimiami, zmarłym w 1831 r. [15, s. 242]. Schlosser mieszkał i działał głównie w Walimiu i jego najbliższych okolicach. Na przełomie XVIII i XIX w. stworzył lokalną odmianę klasycyzmu. Swój sukces zawodowy zawdzięczał prosperity gospodarce miejscowości położonych w Górach Sowich. Jego klientami była miejscowa szlachta i mieszczaństwo. Projektował dla nich domy i dwory. Do nielicznych zachowanych budowli związanych ze Schlosserem należy dom kupiecki przy ul. Konopnickiej w Walimiu. Zne obecnie realizacje tego budowniczego mają – bez wyjątku – charakter późno XVIII-wiecznego barokowego klasycyzmu. Nie wydaje się jednak prawdopodobne, aby walimski mistrz budowlany mógł zaprojektować tak skomplikowaną schinklowsko-palladiańską rezydencję. Natomiast nie można wykluczyć, iż Schlosser

Any assumptions about the designer of the project should take into account the name Schlosser [1, p. 253], mentioned by Grundmann only by surname. It is probably the same Johann Friedrich Schlosser who was born in Toszowice near Walim (Wüstewaltersdorf) and died in 1831 [15, p. 242]. He lived and worked mostly in Walim and its vicinity. At the turn of the 18th and 19th centuries he created a local form of Classicism. His professional success can be attributed to the economic prosperity of the Owl Mountains region. His clientele included local gentry and bourgeoisie, for whom he designed houses and manors. A merchant house in Konopnicka street in Walim belongs to the few remaining buildings associated with Schlosser. His projects known today have – without exception – a late 18th century Baroque-Classical style. However, it seems impossible for this master to have designed a building as complicated as the Szymanów palace, which has both Schinkler's and Palladian style. Nonetheless, Schlosser may have been responsible for the realization of the project, which is visible in certain archaic elements, e.g. Classical motive of triglyph consoles in garden elevations and one room (the tradition of Carl Gotthard Langhans).

Karl Ferdinand Langhans (1782–1869), a Silesian architect, can also be counted among the possible designers of the Szymanów palace [14, pp. 612–616]. He was born in Wrocław (Breslau) and worked there and in other Prussian cities, designing in Classical and neo-Renaissance style. He was under the influence of his father's work, as well as Gilly's and Schinkel's, from whom he acquired the geometric building shapes. The artistic uniqueness of younger Langhans was expressed best in his palace interior designs, which were based on Palladian and Baroque-Classical inspirations, definitely different from the design of Schinkler's interiors. Langhans' skills were acclaimed when he won the competition for the Berlin residence of the heir to the throne, Prince Wilhelm. Schinkel was the great loser in the contest. Langhans won by proposing a perfectly designed interior layout masterfully incorporated into a complicated structural schematics. Similar skills are displayed in the Szymanów palace as well as in Langhans' 1816 Masonic lodge "Frederic at the Golden Sceptre" in Wrocław [16, pp. 147–152]. Langhans was a member. The founder of the Szymanów palace may also have belonged to the lodge. What was characteristic of the building and common with the palace was a complicated spacial and functional layout composed into an irregular land plot. Photographs documenting the initial lodge interior indicate that one of the rooms, circular and supported by columns, resembles the rotunda in Szymanów. Also covered with an oblate dome, it served a representative function and an ideological one (Masonic lodge). Perhaps the similarities are not random.

Conclusion

The palace in Szymanów is undoubtedly an outstanding accomplishment requiring further research. It is a unique synthesis of several European architectural

⁶ Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Konserwator Zabytków Prowincji Śląskiej. Sygnatura 810/2.

był jej budowniczym, który do pałacu wzniesionego według obcego projektu wprowadził kilka zachowanych nadal archaizmów stylowych, np. utrzymany w tradycji klasycyzmu Carla Gottharda Langhansa motywów tryglifowych konsol w elewacji ogrodowej i w jednym z pokoi.

Do prawdopodobnych twórców projektu należy także zaliczyć śląskiego architekta – Karla Ferdinanda Langhansa (1782–1869) [14, s. 612–616]. Urodzony i działający we Wrocławiu i innych miastach na terenie Prus projektował w stylu klasycystyczno-neorenesansowym. Był pod dużym wpływem twórczości swojego ojca, a także Gilly’ego i Schinkla, od których przejął geometryzację brył budowli. Artystyczna indywidualność młodszego Langhansa wyraziła się najlepiej w kompozycjach wnętrz pałacowych opartych na wzorach palladiańskich i barokowo-klasycystycznych, zdecydowanie odmiennych od schematyzmu wnętrz Schinklowskich. Dowodem wysokiej umiejętności wrocławskiego architekta był wygrany przez niego konkurs na berlińską siedzibę następcy tronu, księcia Wilhelma. Wielkim przegranym w tym konkursie był Schinkel. Langhans pokonał swego głównego konkurenta doskonale zaprojektowanym układem wnętrz opartych na zróżnicowanych planach mistrzowsko wpisanych w skomplikowany rzut budowli. Podobnego rodzaju umiejętność budowania zróżnicowanych układów przestrzennych charakteryzuje również pałac w Szymanowie, a także wnętrza znajdujące się w zaprojektowanej przez Langhansa w roku 1816 siedzibie loży masońskiej „Fryderyk pod Złotym Berłem” we Wrocławiu [16, s. 147–152]. Langhans był jej członkiem. Być może do loży należał także fundator pałacu w Szymanowie. Co było bardzo charakterystyczne dla tego budynku i co łączy go z Szymanowem, to skomplikowany układ przestrzenny, pomysłowo i funkcjonalnie wpisany w rzut nieregularnej działki budowlanej. Na podstawie fotografii dokumentujących pierwotny wygląd wnętrz loży można stwierdzić, iż jedno z pomieszczeń, założone na planie koła i wsparte na kolumnach, przypomina w swoim ogólnym charakterze rotundę pałacu w Szymanowie. Również nakryta spłaszczoną kopułą pełniła głównie funkcję reprezentacyjną oraz ideową (loża masońska). Być może podobieństwo tych dwóch wnętrz nie jest przypadkowe.

Zakończenie

Pałac w Szymanowie jest niewątpliwie realizacją wybitną, wymagającą dalszych badań. Stanowi wyjątkową syntezą kilku europejskich zjawisk architektonicznych znamienych dla pierwszych dekad XIX w.: neopalladianizmu, oddziaływania koncepcji architektonicznych Duranda i architektury willowej Schinkla. Ale siedziba Seherr-Thossów ma także pewną lokalną, śląską nutę. Wyrafinowana forma architektoniczna pałacu, na zewnątrz utrzymana w modnych kształtach schinklowskiego klasycyzmu z około roku 1820, a we wnętrzu nawiązująca do nieznanego w Berlinie palladianizmu jest ilustracją ukształtowanych w przeszłości wysokich standardów kulturowych i cywilizacyjnych szlachty śląskiej, przejawiających się w jej inicjatywach architektonicznych.

phenomena characteristic of the first decades of the 19th century, namely neo-Palladian style and the influences of Durand and Schinkel. However, the Seherr-Thoss residence also has a distinctive Silesian feature. The sophisticated form of the palace, with its fashionable Classicist shape of the 1820s and the Palladian interiors unknown in Berlin, is an example of high cultural and civilization standards of Silesian gentry, expressing itself in architectural initiatives.

*Translated by
Jacek Jabłoński*

Bibliografia/References

- [1] Grundmann G., *Karl Friedrich Schinkel: Schlesien*, Deutscher Kunstverlag, Berlin 1941.
- [2] Seherr-Thoß H.Ch. von, Seherr-Thoß E.F. von, *Seherr-Thoß, Freiherren von*, [w:] *Neue Deutsche Biographie* 2010, 24, s. 165–167, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd1020811757.html#ndbcontent> [accessed: 5.12.2019].
- [3] Knie J.G., *Alphabetisch-Statistisch-Topographische Übersicht aller Dörfer, Flecken [...]*, Druck und Verlag Graß Barth und Comp., Breslau 1830.
- [4] <https://mapire.eu/en/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=1806774.9698112914%2C6601665.679717205%2C1814031.7101841155%2C6604054.336851118> [accessed: 1.12.2019].
- [5] Wenzel J., *Lenné Peter Joseph*, [w:] F. Buttler, *Volkspark und Arkadien*, Nicolaische Verlagsbuchhandlung, Berlin 1989, 49–59.
- [6] Majdecki L., *Historia ogrodów*, PWN, Warszawa 1978.
- [7] Durand J.N., *Précis des leçons d'architecture données à l'École royale polytechnique*, Librairie de l'École Polytechnique, Paris 1805.
- [8] Kania H., *Moeller Hans-Herbert, Mark Brandenburg*, Deutscher Kunstverlag, Berlin 1965.
- [9] Junecke H., *Abri Martina, Dolgner Dieter, Börsch-Supan Eva, Karl Friedrich Schinkel. Die preussische Provinz Sachsen*, Deutscher Kunstverlag, Berlin 2014.
- [10] Rottermund A., *Jean-Nicolas-Louis Durand a polska architektura 1. połowy XIX wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1990.
- [11] Forssman E., *Karl Friedrich Schinkel, Bauwerke und Baugedanken*, Schnell & Steiner, München 1981.
- [12] White R., *Chiswick House and Gardens*, English Heritage, London 2007.
- [13] Zeitler R., *Uwagi o podstawowych ideach architektonicznych Karla Friedricha Schinkla*, [w:] Z. Bania (red.), *Podług nieba i zwyczaj polskiego. Studia z historii architektury, sztuki i kultury ofiarowane Adamowi Miłobędzkiemu*, PWN, Warszawa 1988, 415–421.
- [14] Börsch-Supan E., *Berliner Baukunst nach Schinkel 1840–1870*, Prestel-Verlag, München 1977.
- [15] *Walim. Dzieje i krajobraz kulturowy sudeckiej osady włókienniczej*, J. Kęsik (red.), eBooki.com.pl, Wrocław 2015.
- [16] Zabłocka-Kos A., *Zrozumieć miasto. Centrum Wrocławia na drodze ku nowoczesnemu city – 1807–1858*, Via, Wrocław 2006.

Streszczenie

Celem artykułu jest próba interpretacji architektury pałacu Seherr-Thossów w Szymanowie (powiat świdnicki). O wyjątkowości tego dzieła przesądziło połączenie w jego koncepcji architektonicznej trzech różnych elementów stylowo-kompozycyjnych, wywodzących się z tak różnych źródeł jak koncepcje A. Palladia (neopalladianizmu), J.-N.-L. Duranda („nowa architektura”) oraz K.F. Schinkla (jego architektura willowa). Niewielka liczba zachowanych archiwaliów uniemożliwia zarówno ścisłe datowanie powstania pałacu, jak i ustalenie twórcy jego projektu. Na podstawie przeprowadzonych badań nad pałacem można wskazać na połowę lat 20. XIX w. jako bardzo prawdopodobny czas jego realizacji oraz na architekta Ludwika Persiusa – ucznia Schinkla – jako domniemanego autora projektu.

Słowa kluczowe: K.F. Schinkel, A. Palladio, J.-N.-L. Durand, Śląsk, klasycyzm, pałac

Abstract

The aim of the article is to interpret the architecture of the Seherr-Thoss palace in Szymanów (Świdnica powiat – a Polish administrative unit). The uniqueness of the building is caused by the combination of three stylistic and composition elements originating from diverse sources, such as A. Palladio (neo-Palladian style), J.-N.-L. Durand (“new architecture”) and K.F. Schinkel (his villa architecture). A small number of archives makes it impossible to properly date the palace or to determine its designer. The conducted research indicates the 1820s as probable time of its erection and the architect Ludwig Persius – Schinkel’s student – as the probable author of the project.

Key words: K.F. Schinkel, A. Palladio, J.-N.-L. Durand, Silesia, Classicism, country house